

Kazimierz Butelski*

ARCHITEKTURA W HIBERNACJI – MIĘDZYNARODOWE CENTRUM WYSTAWIENNICZE W TRYPOLISIE, OSCAR NIEMEYER, PÓŁNOCNY LIBAN

HIBERNATE ARCHITECTURE – INTERNATIONAL EXHIBITION CENTRE IN TRIPOLI, OSCAR NIEMEYER, NORTH LEBANON

Artykuł zajmuje się problemem hibernacji architektury jako formą jej trwania. Przykładem do rozważań na ten temat jest projekt Międzynarodowego Centrum Wystawienniczego w Trypolisie zaprojektowane przez Oscara Niemeyera w 1962 roku w Północnym Libanie. Ten olbrzymi kompleks budynków jest drugim co do wielkości po Brazylii, zrealizowanym przez tego autora i pozostaje w stanie hibernacji od blisko półwiecza. Z jednej strony przetrwał w stanie niezmienionym, pomimo iż na około zmieniło się wszystko, z drugiej strony nigdy nie pełnił roli, jaką mu pierwotnie przeznaczono. Ten stan trwania określamy architekturą w hibernacji.

Słowa kluczowe: Międzynarodowe Centrum Wystawiennicze w Trypolisie, Oscar Niemeyer, Trypolis, Północny Liban, hibernacja, architektura w hibernacji

The paper is dealing with the problem of hibernation in architecture as a form of existents. An example on this topic is a complex of buildings called the International Exhibition Centre in Tripoli designed by Oscar Niemeyer in North Lebanon in 1962. This huge complex, the second largest after Brazil, designed by Oscar Niemeyer remains in hibernation for nearly half a century. This complex, survived in an unchanged form when everything in Lebanon was changed, but on the other hand, never served the role originally assigned to him. This kind of existents we can define as an architecture in state of hibernation.

Keywords: International Exhibition Centre in Tripoli, Oscar Niemeyer, Tripoli, North Lebanon, Hibernation, architecture in state of hibernation

Rzadko który zespół architektoniczny potrafi tak skupić naszą uwagę na zagadnieniach czasu jak projekt Oscara Niemeyera powstały w Trypolisie w roku

1962. Przebywając wewnątrz tego kompleksu, obcujemy z czasem, który zatrzymał się – tutaj na tej gigantycznej wykreowanej przez człowieka przestrzeni.

* Butelski Kazimierz, dr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Architektonicznego.

Patrząc, oczekujemy, że coś się wydarzy, że ten „uśpiony” kolos ożyje i zacznie funkcjonować. Nic takiego się jednak nie dzieje. Jesteśmy tylko my i ta przestrzeń. Do opisu tego stanu najlepiej przystaje pojęcie hibernacji.

O takim oddziaływaniu architektury pisał Juliusz Żurawski, uważając, iż *Formowanie doznań jest dla życia człowieka równie ważną czynnością, jak bicie serca lub oddychanie* [1].

Architektura kompleksu trwa, ale równocześnie jej przemijanie spowolnione jest przez hibernację. Hibernacja jest to z definicji stan specyficzny – stan fizjologiczny naturalny lub sztuczny polegający na spowolnieniu procesów życiowych, o charakterze przystosowawczym, zwiększający tolerancję organizmów wobec niesprzyjających warunków środowiskowych.

Hibernacja jest więc z jednej strony procesem optymistycznym, bo dającym nadzieje na rozwiązanie w przyszłości tego, co dziś nie rozwiązywalne, ale z drugiej strony pesymistycznym, ponieważ hibernacja nie jest pełnym życiem.

Hibernować można organizmy żywe. Ciekawym wydaje się zastosowanie tego procesu do opisu architektury rozumianej jako wytwór cywilizacji. Bo przecież o cywilizacjach mówimy w kontekście umiarkowania, przypisujemy im więc równocześnie atrybut życia. Zastanawiając się nad uwarunkowaniami hibernowania architektury, może zbliżymy się do odpowiedzi na pytanie o jej trwanie i przemijanie.

Gdy Oscar Niemeyer, jako uznany projektant, przybył w roku 1962 na zaproszenie rządu libańskiego do Trypolisu, nie wiedział jeszcze, że zrealizuje tu największy kubaturowo po Brazylii kompleksowy projekt. Nie mógł też przypuszczać, iż projekt ten pozostanie w stanie hibernacji przez blisko pół wieku.

Gdy rząd libański zlecał jego wykonanie korzystając z nieograniczonych środków finansowych będących efektem prosperity przełomu lat 50 tych i 60 tych

XX wieku, także nie wiedział, że ten architektoniczny zespół obiektów pozostanie w stanie hibernacji przez blisko pół wieku. Chciał on jedynie w oparciu o modną w ówczesnym czasie inżynierię społeczną zrealizować inwestycję, która przyczyni się do rozwoju drugiego co do wielkości miasta Libanu, Trypolisu [2].

Za powstaniem tego zespołu architektoniczno-urbanistycznego stały zatem: wielkie idee, wielkie środki finansowe, a w efekcie powstała olbrzymia zaprojektowana i wybudowana przestrzeń, która trwa w stanie hibernacji do dzisiaj.

Dlatego, dla zbadania procesu hibernacji w architekturze, przykład Międzynarodowych Targów imienia Rashida Karami [3], jak współcześnie nazywa się pierwotny projekt Międzynarodowego Centrum Wystawienniczego w Trypolisie, wydaje się odpowiedni.

Jest on odpowiedni także ze względu na kraj, w jakim dokonywana jest analiza, czyli Liban. Kraj ten podlega długotrwałemu procesowi rekonstrukcji po wojnie domowej, której ślady są jeszcze w wielu miejscach widoczne. Przykładem nieodwracalnych zniszczeń może być dawny dworzec kolejowy w Trypolisie, który przestał funkcjonować z początkiem wojny domowej w połowie lat 70-tych i do dzisiaj stoi na nim siedem lokomotyw [4].

Projekt Centrum Wystawienniczego został naszkicowany przez Niemeyera w ciągu dwu miesięcznego pobytu w Libanie w 1962 roku. Początek pracy Niemeyera to krytyka lokalizacji, jaką mu zaproponowano. Niemeyer oczekiwał lokalizacja nad brzegiem morza, gdy tymczasem zaproponowano mu lokalizację w odległości 600 m od wybrzeża. W końcu po zgłoszeniu zastrzeżeń zdecydował się ją przyjąć i przygotował kompleksowy projekt. Dalsze prace wprowadzające jego koncepcje w życie prowadziła libańska firma konsultingowo inżynierska Dar Al Handasah [5].

Teren lokalizacji jest położony w południowej części Trypolisu i stanowi jedną z bram do miasta.

Obszar ten zbliżony wielkością do Krakowskich Błoni i zajmuje około 960 000 m² powierzchni. W projekcie teren ten został zamknięty w elipsie stanowiącej równocześnie drogę prowadzącą do tego kompleksu. Średnice tej elipsy mają odpowiednio 1200 m i 800 m. Wewnątrz elipsy przestrzeń określona jest przez:

- elementy przestrzenne wykonane z betonu,
- betonowe płaszczyzny komunikacyjne drogi, place i rampy,
- płaszczyzny wody, które zajmują około 30 000 metrów kwadratowych,
- zieleń wysoką i niską.

Głównym elementem przestrzennym założenia jest część wystawiennicza zlokalizowana pod gigantyczny płaskim dachem o wymiarach 750 × 70 m [6] w rzucie przypominającym bumerang. Bumerang ten jest w istocie zdefiniowany przez wycinek koła o długości 300 m i z dwóch prostych odcinków po bokach każdy o długości 190 m. Dach wsparty jest na dwóch rzędach kolumn odległych od siebie o 45 m w rozstawie co 17 m. Tarcze konstrukcji dachu „wyrzucone” zostały ponad jego powierzchnie, co pozwoliło na uzyskanie idealnie płaskiego stropu. Biorąc pod uwagę, iż dach ten tworzy podcień o wysięgu około 25 m od strony wschodniej założenia, oraz to, iż część przestrzeni pod dachem od strony północnej pozostała otwarta i niezabudowana ścianami osłonowymi, uzyskano ostatecznie około 20 000 m² wydzielonej ścianami powierzchni wystawienniczej. Powierzchnia ta może być różnorodnie konfigurowana w oparciu o podstawową jednostkę wystawienniczą na module 17 × 45 m. Takie kształtowanie struktury budynku targów międzynarodowych było oryginalnym pomysłem Niemeyera. Kontestował on bowiem regułę tworzenia odrębnych i zróżnicowanych formalnie narodowych pawilonów wystawowych, preferując zunifikowaną jednorodną strukturę.

Ten zasadniczy element przestrzenno, funkcjonalny został w całości wykonany i był sporadycznie wykorzystywany.

Kontrapunktem dla tej gigantycznej formy są swobodnie umieszczone w przestrzeni obiekty uzupełniające podstawową funkcję wystawienniczą. Elementy te mają charakter rzeźbiarski i wykonane są żelbetu. Rozmieszczone zostały na odpowiednio zakomponowanych płaszczyznach zieleni, betonowych placów i płaszczyzn wody.

Do elementów tych należą: teatr na otwartym powietrzu, wieża ciśnień, teatr eksperymentalny, heliport, pawilon libański i portyk wejściowy.

Tak jak pawilony wystawiennicze są w pełni funkcjonalne tak wszystkie wymienione powyżej elementy dodatkowe funkcjonować mogą tylko w pewnym zakresie. Nadana została im końcowa żelbetowa forma jednak ich stopień wykończenia jest zróżnicowany, co uniemożliwia ich funkcjonowanie. Przykładowo teatr na otwartym powietrzu może funkcjonować i sporadycznie ma to miejsce, podczas gdy teatr eksperymentalny nigdy nie funkcjonował, a z jego betonowej kopuły do dzisiaj wystają elementy zbrojenia. Niewątpliwie jednym z najważniejszych elementów kompozycji jest wertykalny żelbetowy łuk stanowiący symbol całego założenia, a równocześnie element teatru na otwartym powietrzu. Łuk ten jest przykładem wpływu projektu konkursowego z roku 1947 Eero Saarinen dla Saint Louis [7]. W odróżnieniu od amerykańskiego stalowego pierwowzoru jest żelbetowy i różni się skalą. Co ciekawe obydwa obiekty powstawały w podobnym czasie, czyli około 1963 roku [8].

Od powstania pierwszych szkiców tego zespołu architektonicznego w roku 1962 [9] do roku 2011

minęło prawie pół wieku. Budowa kompleksu wraz z projektowaniem trwała od 1963 roku do 1974 roku i nie została całkowicie zakończona. Bardzo duże fragmenty tego założenia mogły jednak w roku 1974 funkcjonować, a do ukończenia i pełnej funkcjonalności zabrakło jedynie prac wykończeniowych.

W roku 1975 wybuchła w Libanie wojna domowa a na teren targów wprowadzili się syryjscy żołnierze, którzy mieli tu bazę aż do zakończenia wojny w roku 1990. Pomimo ogromnych zniszczeń Libanu i Trypolisu będących skutkiem wojny domowej kompleks ten nie uległ żadnym uszkodzeniom. Po odzyskaniu tego terenu władze lokalne od roku 1990 ograniczały do niego dostęp. Teren był ogrodzony i strzeżony. W związku z brakiem pieniędzy i słabością władzy centralnej nie podejmowano żadnych działań, które mógłby wpłynąć na jego ponowne funkcjonowanie. Brak było nie tylko pieniędzy w zrujnowanym przez wojnę kraju, ale i pierwotnej wizji, z jakiej zrodziła się ta inwestycja. Jedyną ingerencją w strukturę targów był powstały w ówczesnym czasie na obrzeżach założenia hotel średniej klasy, oddzielony funkcjonalnie od kompleksu wy-

stawowego. W roku 2004 Izba Handlowo – Przemysłowa w Trypolisie zaproponowała na tym terenie powstanie Disneylandu z wykorzystaniem istniejącej infrastruktury. W wyniku protestów społecznych w roku 2006 organizacja pozarządowa Worlds Monument Fund [10] z siedzibą w Nowym Yorku wpisała cały kompleks na listę obserwacyjną obiektów zagrożonych. Równocześnie kolejne wydarzenia polityczne [11] nie pozwalały na podjęcie efektywnych działań w celu wykorzystania tego kompleksu zgodnego z jego przeznaczeniem. W roku 2011 kompleks ten nadal nie uległ żadnemu uszkodzeniu, a dostęp do niego jakkolwiek limitowany jest możliwy. Otwartym pozostaje pytanie o jego przyszłość, czyli strategię wyjścia z hibernacji, choć możliwe jest, iż nigdy to nie nastąpi. W Libanie zmieniło się w ciągu tego półwiecza prawie wszystko z wyjątkiem Centrum Wystawienniczego w Trypolisie, które trwa w stanie pierwotnym i nie uległo żadnej destrukcji. Z drugiej strony ten kompleks budynków nigdy nie funkcjonował zgodnie z pierwotnym założeniem, choć jest do tego gotowy. Ten specyficzny stan trwania jest przykładem architektury w stanie hibernacji.

PRZYPISY

[1] D. Błaszczyk, *Juliusz Żurawski przerwane dzieło modernizmu*, Warszawa 2010, s. 43.

[2] G. Yacoub, *A Dictionary of 20 th century architecture in Lebanon*, Bejrut 2004, s. 1014–1019. Położony 85 kilometrów na północ od Bejrutu Trypolis w roku 1970 liczył około 200 000 mieszkańców, głównie sunnitów, miasto zamieszkuje też mniejszość allwicka, na obrzeżach miasta mieszkają grekokatolicy i maronici, po północnej stronie zlokalizowany jest największy obozów uchodźców palestyńskich Nahar Al. Bared. W związku z wojną domową do miasta przybyło wiele uchodźców stąd na początku lat 80. XX wieku liczba mieszkańców się podwoiła do 400 000 a obecnie miasto liczy około 650 000 mieszkańców. W Libanie do wszystkich danych statystycznych należy podchodzić jednak z ostrożnością i traktować je jako przybliżone.

[3] Rashid Karami. Polityk libański, sunnita, wielokrotnie sprawujący urząd premiera, o poglądach panarabskich, lewicowych i prosyryjskich, zginął w zamachu bombowym 1987 zorganizowanym przez jeden z odłamów libańskich chrześcijan.

[4] Zdjęcia dawnego dworca kolejowego w Trypolisie oraz plan nieczynnej linii kolejowej do Bejrutu (http://sietske-in-beiroet.blogspot.com/2008_04_01_archive.html).

[5] G. Yacoub, *op.cit.*, s. 418–423; Dar Al Handasah to libańska firma konsultingowa zajmująca się projektowaniem i realizacją wszelkiego rodzaju budowli, a więc nie tylko budynków, ale także dróg, tuneli i lotnisk. Zasięgiem swojego działania obejmuje wszystkie kraje arabskie Bliskiego Wschodu.

[6] S. Philippou, *Oscar Niemeyer's International Fair in Tripoli*, 29 May 2010 (www.greekarchitects.net), wg. innych źródeł G. Yacoub, *op.cit.*, s. 1018 wynosi 680 m na 70 m.

[7] E. L. Pelkonen, A. D. Taidehalli, *Eero Saarinen: shaping the future*, Helsinki 2006, s. 222.

[8] O sile oddziaływania monumentalnej formy Saarinen a może świadczyć rozstrzygnięcie tegorocznego konkursu na pomnik Kuklińskiego w Krakowie, gdzie ponownie ta forma architektoniczna została odmrożona i powołana do życia.

[9] G. Yacoub, *op.cit.*, s. 795–796; W czasie realizacji tego kompleksu jeszcze przez krótki okres czasu w roku 1967 Niemeyer wizytował Liban. W tym czasie zaprojektował min niezrealizowany magazyn morski a w roku 1981 projekt kom-

pleksu turystycznego, który także pozostał niezrealizowany.

[10] WMF (<http://www.wmf.org/>).

[11] W 2005 został zamordowany premier Hariri główny twórca powojennej odbudowy Libanu w oparciu o prywatny saudyjski kapitał. W 2006 roku Izrael zaatakował Liban czego skutkiem były ogromne zniszczenia w infrastrukturze kraju. W 2007 roku w położonym w pobliżu Trypolisu obozie palestyńskim wojsko libańskie stoczyło wielomiesięczną krwawą bitwę z mającymi tam siedzibę organizacjami podejrzewanymi o terroryzm.

BIBLIOGRAFIA

Niemeyer O., *Foire Internationale et Permanente du Liban à Tripoli*, *Architecture d’Aujourd’hui* 33, no. 105 (December 1962-January 1963), s. 96–101.

Philippou S., *Oscar Niemeyer’s International Fair in Tripoli*, 29 May 2010, (www.greekarchitects.net).

Yacoub G., *Dictionary of 20th century architecture in Lebanon*, Beirut 2004.